

Mescidi'ne minber koydurmuş, Selâmi Ali Efendi Mescidi görevlileri için bir miktar gelir tahsis etmiştir (Ayyansarâyî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, II, 151, 257; *Vefeyât-ı Selâtin*, s. 70). Ayrıca Kasımpaşa'da Câmi-i Kebîr karşısında, kitâbesinde yer alan şair Vehbî'ye ait tarih manzumelerinden 1144'te (1731) inşa edildiği anlaşılan kesme taştan klasik üslûpta bir de çeşme yaptırmıştır (Tanışık, II, 63; Uzunçarşılı, IV/1, s. 330).

III. Ahmed ve Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa döneminin önemli şair ve âlimlerinden olan İzzet Ali Paşa, Arapça ve Farsça'yı çok iyi bildiğinden Lâle Devri'ndeki tercüme faaliyetlerine katılmıştır. Bu arada şair Nedim'le dost olmuş, Nedim tarzında söylediği zarif şiirleri rağbet görmüş, fakat onun şöhretinin gölgesinde kaldığı için bu yönüyle pek fazla tanınmamıştır. Nedim'in birçok şiirine yazdığı nazîreler şiirdeki ustalığını göstermekte, çağdaşı Safâî de bu hususu açıkça belirtmektedir (*Tezkire*, vr. 238^b). Sâlim şiirlerinin sevildiğini ve mazmunlarının beğenildiğini, Râmiz ise onun edebiyata vâkıf olmasından başka döneminin şairleri arasında maharet sahibi olduğunu, divanında yeni mazmunların yer aldığını ve inşa da da dikkat çektiğini söyler. Nedim dışında hiçbir şair Lâle Devri'nin zevk ve neşesini gazellerinde İzzet Ali Paşa kadar renkli bir şekilde yansıtmamıştır. Onun kasidelelerinde örnek aldığı şair ise Nefî'dir. İzzet Ali Paşa, divan edebiyatının inceliklerini samimi bir duyarlılık ve güzel bir söyleyişle dile getirmiş, coşkun gazelleri yanında neşeli şarkılarıyla da bu söyleyişin en güzel örneklerini ortaya koymuştur.

Câbîzâde Abdi Ağa'dan sülüs ve nesih meşkeden İzzet Ali Paşa şikeste ta'lik ve özellikle divanî yazıda da başarılı olmuştur. Ölümünden sonra İstanbul'daki kitapları devlete olan borçlarına karşılık I. Mahmud'un fermanıya Sultan Selim Camii'ne konulmuş, 23 Muharrem 1148'de (15 Haziran 1735) Bâb-ı Hümayun hazinesine satın alınmak üzere bir heyet tarafından listesi çıkarılarak bunlara fiyat biçilmiştir. Tamamı 793 cilt tutan kitaplar arasında Türkçe, Arapça, Farsça divanlar, şiir ve münşeât mecmuaları, tarihler, mesneviler ve değişik konularda yazmalar bulunmaktaydı. Ali Canip Yöntem, bu eserlerin I. Mahmud tarafından müsadere edilerek Ayasofya Kütüphanesi'ne konulmuş olmasının kuvvetle muhtemel ol-

duğunu söylemektedir (Sevgi – Özcan, s. 254).

Eserleri. 1. *Divan*. Birçok yazması bulunan eserin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki (TY, nr. 5541) nüshası esas alınarak A. İrfan Aypay tarafından yapılan tenkitli neşrinde (İstanbul 1978) on dokuz kaside, yirmi dokuz tarih, iki küçük mesnevi, on lugaz, on iki rubâiden başka şarkı ve kıtalar, Farsça manzumeler ve kendisinin yetiştirdiği lâlelere verdiği isimlerle ilgili altmış iki beyit bulunmaktadır. 2. *Târîh-i Aynî'den Mütercem Bir Parça*. Aynî'nin '*İkdü'l-cümân fi târîhi ehli'z-zamân* adlı eserinin 621 (1224) yılından Şevval 628 (Ağustos 1231) tarihine kadar olan bölümünün padişahın isteği üzerine yapılan tercümesidir. Eserin kırk varaklık tek nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Hazine, nr. 1474). 3. *Nigârname*. İzzet Ali Paşa'nın Nedim'e, onun Ayşe adlı sevgilisinin ağzından latife yollu yazdığı bir mektubun her cümlesini Nedim'in şerhetmesiyle ortaya çıkmış küçük bir eserdir. Bu risâleye Nedim divanının nüshalarında da yer verilmiştir. İzzet Ali Paşa'nın ayrıca, Safâî'nin tezkiresi için kendisinden birkaç gazel istemesi üzerine şiirleriyle birlikte ona gönderdiği kısa bir mektubu da bulunmaktadır (Safâî, vr. 238^b). Bu mektup İzzet Ali Paşa'nın inşâsı hakkında bir fikir vermesi bakımından önemlidir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, dosya nr. 27, gömlek sıra nr. 38, belge nr. ½; Safâî, *Tezkire*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2549, vr. 238^b; Nedim, *Divan* (haz. Halil Nihad Boztepe), İstanbul 1340, s. 306-307; a.e. (haz. Abdülbâki Gölpınarlı), İstanbul 1951, s. 155-156; Sâlim, *Tezkire*, İstanbul 1315, s. 474; Ayyansarâyî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, II, 151, 257; a.mlf., *Vefeyât-ı Selâtin*, s. 69-70; Fatîh, *Tezkire*, s. 284; Mustafa Âtuf Efendi, *Divan*, Sivas Ziya Bey Ktp., s. 4; Flügel, *Handschriften*, I, 666-667; *Sticill-i Osmânî*, III, 455; *Osmanlı Müellifleri*, II, 316-317; İbrahim Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, İstanbul 1945, II, 63; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, s. 330; TYDK, III, 678-684; M. Götz, *Katalogisierung der Orientalischen Handschriften in Deutschland*, Wiesbaden 1968, XII/2, s. 259; Fatma Sabiha Kutlar, *On Sekizinci Yüzyıldan Bir Şair: İzzet Ali Paşa* (yüksek lisans tezi, 1988), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Ahmet Sevgi – Mustafa Özcan, *Prof. Ali Canip Yöntem'in Eski Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri*, İstanbul 1996, s. 249-258; A. İrfan Aypay, *Lâle Devri Şairi İzzet Ali Paşa: Hayatı-Eserleri-Edebî Kişiliği*, İstanbul 1998, s. 1-55; Ali Canip [Yöntem], "İzzet Ali Paşa", *HM*, I/17 (1927), s. 3-5; Salim Aydın, "Lâle Devri'nde Yapılan İlmî Faaliyetler", *Divân İlmî Araştırmalar*, sy. 3, İstanbul 1997, s. 153, 157; "İzzet Ali Paşa", *TDEA*, V, 45-46.

İZZET MEHMED PAŞA

(ö. 1198/1784)

Osmanlı sadrazamı.

1136 (1723-24) yılında devrin idarî yapısına göre Bolu'ya bağlı Çarşamba kazasının Beylik köyünde doğdu. Babası Hüseyin Bey, Fâtih Sultan Mehmed devri sadrazamlarından Rum Mehmed Paşa'nın neslindedir. Bazı eserlerde Bolulu veya Teberdar lakaplarıyla anılır. Morali Beşir Ağa'nın Dârüssaâde ağalığı zamanında İstanbul'a gelerek Eskisaray Baltacılar Ocağı'na alındı; kitâbetteki başarısı sebebiyle bir süre sonra kapı hasekisi, ardından da Dârüssaâde ağası yazıcılığı başhalifesi oldu. Bu görevi dolayısıyla "bey halife" unvanını aldı ve bunu paşa oluncaya kadar taşıdı. III. Mustafa'nın tahta çıkmasından kısa bir müddet sonra 23 Safer 1171'de (6 Kasım 1757) Dârüssaâde ağası yazıcılığına terfi etti. Ancak Sadrazam Râgıb Paşa'nın onun aleyhinde olması ve Baltacı Ocağı'nın kaldırılmasına muhalefet edenler arasında bulunmasından dolayı 15 Receb 1171'de (25 Mart 1758) görevinden alındı. Baltacılar Ocağı'nın lağvedildiği gün tebdilen dolaşan Sultan Mustafa, İzzet Mehmed'i yangın geçiren evinin önünde görünce acımış ve kendisine 7500 kuruş yardımda bulunmuştu. İzzet Mehmed'in kayınpederinin yanında geçirdiği dönem Ramazan 1176 (Mart 1763) başlarına kadar sürdü ve bu tarihte ikinci defa Dârüssaâde ağası yazıcılığına getirildi. Pek çok merasimde aktif görev aldığı bu vazifesini Haremeyn muhasebeciliği pâyesiyeli birlikte sürdürdü (BA, A. RSK, nr. 1588, s. 178). 8 Şevval 1179'da (20 Mart 1766) tayin edildiği Darphâne emirliğinde aralıksız sekiz yıl görev yaptı. Özellikle 1768 - 1774 Osmanlı - Rus savaşı sırasındaki malî güçlüklerde ve yeni para basımı gibi işlerde başarılı hizmetlerde bulundu; bu arada 1766 depreminde önemli hasar gören ve büyük kubbesi çöken Fâtih Camii'nin yeniden inşasına nezaret etti. I. Abdülhamid'in cülûsundan sonra 18 Zilhicce 1187'de (2 Mart 1774) şehreminliğe getirilen İzzet Mehmed Bey, yeni padişahın "intisap" sistemine göre ekip kurmaya çalıştığı bu aylarda 25 Rebîülâhîr 1188 (5 Temmuz 1774) tarihinde vezirlikle rikâb-ı hümayun kaymakamlığına tayin edildi (BA, *Tahvil Defteri*, nr. 2, s. 103). Kısa bir müddet sonra Küçük Kaynarca Antlaşması'nı imzalayıp savaş alanından İstanbul'a dönmekte olan Sadrazam Muh-sinzâde Mehmed Paşa'nın ölümü üzerine 2 Cemâziyelâhîr 1188'de (10 Ağustos 1774)

sadrazamlığa tayin edildi ve sadâret mühürünü bizzat padişah'tan aldı. I. Abdülhamid, kendisinin seçtiği bu ilk sadrazamına alışılmışın dışında hediyeler vererek taltif etmişti.

İzzet Mehmed Paşa, sadâretinin ilk zamanlarında daha ziyade sefer yıllarının getirdiği iâşe maddeleri darlığı ve karaborsayla ilgilenecek sert tedbirlerle düzensizlikleri önlemeye çalıştı. Avusturya'nın işgal altında tuttuğu Boğdan'daki Bukovina'nın bu ülkeye terkini ihtiva eden antlaşma da bu esnada imzalandı. Sadrazam yeni kadroları iş başına getirirken gündemin en önemli meselesi, Kırım'ın Küçük Kaynarca Antlaşması'na göre kazandıkları serbestiyeti kabul etmemeleri ve Osmanlı Devleti'nden bu hususta yardım istemeleriydi. İzzet Mehmed Paşa, Küçük Kaynarca Antlaşması'nın getirdiği buna benzer yükler ve mafi bozukluklarla meşgul olduğu bir sırada meydana gelen bir tartışma sadâretten azline sebep oldu. Donanmanın Beşiktaş önünden denize açılması münasebetiyle verilmesi mütat Dolmabahçe ziyafetinde Kırım'ın yapıldığı görüşmeler esnasında Şeyhülislâm İvazpaşazâde İbrâhim Beyefendi yakınlarından birine mukâtaa talebinde bulunmuş, İzzet Mehmed Paşa'nın bunu olumsuz karşılaması üzerine öfkeyle toplantıyı terketmiş; bu olaydan bir hafta sonra İzzet Mehmed Paşa görevden alınmıştı (8 Cemâziyelevvel 1189 / 7 Temmuz 1775). Ancak gerçek sebebin Kırım meselesinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır (DİA, XXI, 290).

Az rastlanan bir uygulama ile İzzet Mehmed Paşa ertesi gün malları müsâdere edilmeden ve oğlu Mehmed Said Bey'in mübâşirliğiyle gönderildiği Gelibolu yolundayken (BA, MD, nr. 166, s. 384, hk. 858-859) gelirlerini mart ayından itibaren tasarruf etmek üzere Aydın muhassıllığına getirildi. Daha sonra sırasıyla 12 Ramazan 1189'da (6 Kasım 1775) Mısır valiliğine, 21 Zilkade 1192'de (11 Aralık 1778) İç-il sancak beyliğine, ancak daha yola çıkmadan bu sancağın ilâvesiyle 20 Safer 1193'te (9 Mart 1779) Sivas, 9 Zilhicce 1193'te (18 Aralık 1779) Amasya sancağı ilâvesiyle tekrar Sivas, 16 Rebûlevvel 1194'te (22 Mart 1780) Rakka ve 5 Ramazan 1194'te (4 Eylül 1780) Erzurum eyaleti beylerbeyliklerine tayin edildi (BA, A.RSK, nr. 1601, s. 10; BA, Tahvil Defteri, nr. 16, s. 79, 94, 115, 135, 218).

Üç yıldan fazla süren Mısır valiliği sırasında İzzet Mehmed Paşa isyanlar sebebiyle sarsılan devlet otoritesinin yeniden

tesisine çalışmış ve buradan Sivas'a tayin edildiğinde maddî güçlükler sebebiyle hareketini geciktirmek zorunda kalmıştı. Sivas valiliğinde ise Canikli Ali Paşa isyanına karşı yürütülen siyasette önemli rol oynamıştı. Sadrazam Karavezir Mehmed Paşa'nın hastalığının ağırlaşması ve 25 Safer 1195'te (20 Şubat 1781) ölümü üzerine Erzurum'dan İstanbul'a çağrılan İzzet Mehmed Paşa, 22 Rebûlevvel 1195 (18 Mart 1781) günü mührü teslim alarak ikinci defa sadrazamlık görevine başladı. Yeni sadrazam öncelikle İstanbul'da çıkan yangınlar ve kundaklama hadiselerini önlemeye çalıştı. Fakat kayınbiraderi Çelebi İsmâil Ağa'nın ilk sadâretinde olduğu gibi nüfuzunu kullanarak yolsuzluklara karışması dedikoduların tekrar artmasına sebep oluyordu. Bu arada sadrazamın oğlu Mehmed Said padişahın kızlarından Ahter Melek'le evlendirildi. Elbilerde, tütün çubuklarında ve bazı eşyalarda altın, gümüş vb. kıymetli maddelerin kullanılmasına yönelik yasaklama kararları da bu dönemde çıkarıldı. 13 Şâban 1196 (24 Temmuz 1782) günü çıkan ve yirmi beş saat süren yangından sonra aynı yılın 22 Ağustosunda başlayarak altmış beş saat devam eden İstanbul sur içindeki dönemin en büyük yangını yine İzzet Mehmed Paşa'nın bu ikinci sadrazamlığında vuku buldu. Yangının sebep olduğu tahribatla sur için nüfusu bir yabancı gözlemciye göre 800.000'den 600.000'e düşmüştü. Yangın dolayısıyla çok müteessir olan I. Abdülhamid, Yeğen Mehmed Paşa'yı İstanbul'a davet etti; onun Eyüp'e geldiğini haber alınca da bu büyük felâkette "rehavet"i olduğu gerekçesiyle yangının söndürüldüğü gün İzzet Mehmed Paşa'yı görevden aldı (16 Ramazan 1196 / 25 Ağustos 1782). Bu defa vezirliği kaldırıldığı gibi mallarının müsâderesine de karar verildi ve ertesi günü mecburi ikametle Filibe'ye gönderildi. Azliyle ilgili bir hatında I. Abdülhamid onun nerede yaramaz kimseler varsa onlara rağbet ettiğini ve kayınbiraderinin rüşvete bulaşmış olduğunu yazmıştı. Sabotajlarda ve yangınların çıkmasında rolü bulunan Yeniçeri Ocağı ve buraya dayanan muhalefet de görevden alınmasında etkili olmuştu.

Sadrazam Halil Hamid Paşa tarafından vezirliği iade edilen İzzet Mehmed Paşa, 2 Safer 1197'de (7 Ocak 1783) Belgrad Kalesi muhafızlığı şartıyla Semendire sancak beyliğine tayin edildi. Bir ara Sofya sevraskerliğine getirilmesi düşünülüyse de ağır hareket ettiği gerekçesiyle bundan

vazgeçildi. İzzet Mehmed Paşa 13 Rebûlâhır 1198'de (6 Mart 1784) Belgrad'da vefat etti (*Rûznâme* [I. Abdülhamid], vr. 4^a). Çağdaşı tarihçiler tarafından akıllı, sır tutmasını bilen, vakar sahibi ve yumuşak huylu bir kimse olarak nitelenen İzzet Mehmed Paşa'nın bizzat I. Abdülhamid'in de belirttiği en karakteristik vasfı aşırı derecede rehaveti ve yavaşlığıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

TSMA, H. 1648, vr. 5^b; E. 37/93; 584/14; 5225/9, 31; 7029/27-29; 9292/12; BA, A. RSK, nr. 1588, s. 178; nr. 1601, s. 10; BA, *Tahvil Defteri*, nr. 2, s. 103, 109; nr. 16, s. 26, 58, 79, 94, 115, 135, 218; BA, *Sadâret Mektupçuluğu Defterleri*, nr. 1, s. 29; BA, MD, nr. 166, s. 384, hk. 858-859, s. 406, hk. 914, s. 427, hk. 956; nr. 176, s. 87, 118; nr. 178, s. 37, 38, 40, 44, 51, 52, 58, 65, 73, 108, 129, 142; nr. 179, s. 89, 244; nr. 181, s. 31, 118, 119, 130, 223, 250; BA, Ali Emîrî, I. Abdülhamid, nr. 25, 38, 1328, 1434, 1641; BA, HH, nr. 438, 444, 866, 933, 984, 990-A; BA, Cevdet-Bahriye, nr. 11023; BA, Cevdet-Dahiliye, nr. 5903; BA, Cevdet-Darbhâne, nr. 1296, 2209, 2924, 3106, 3117; BA, Cevdet-Saray, nr. 581, 8369; BA, D.BŞM. Muhallâfât Halifesi, dosya nr. 73/1, 50, 53; III. Mustafa Rûznâmesi (1171-1177/1757-1763) (haz. Yunus İrmak, yüksek lisans tezi, 1991), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, vr. 2^b; Mehmed Hasib Rûznâmesi (h. 1182-1195 / m. 1768-1781) (haz. Süleyman Göksu, yüksek lisans tezi, 1993), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, vr. 15^b, 18^b, 22^b, 24^a, 25^{a-b}; Hâkim Mehmed, *Târih*, Arkeoloji Müzesi Ktp., nr. 483, II, 36-37; Çeşmizâde, *Târih* (nşr. Bekir Kütükoğlu), İstanbul 1993, s. 20, 79; Rûznâme (I. Abdülhamid), TSMA, E. 12360/17, vr. 4^a; Rûzmerre, TTK Ktp., Yazma, nr. 58, s. 2-5, 12-16; Şem'dânizâde, *Mûri't-tevârih* (Aktepe), III, 28-31; Ayvansarayî, *Vefeyât-i Selâtin*, s. 97; Sâdullah Enverî, *Târih*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 67, II, vr. 23^b-24^a, 27^a, 42^b, 43^a, 46^b, 109^a, 126^a, 131^a, 141^b, 142^a, 144^b-146^a, 154^a, 158^a, 164^b-166^a, 171^b, 178^a; Ahmed Câvid, *Verd-i Mutarrâ: Hadikatü'l-vüzerâ Zeyli*, İstanbul 1271, s. 25-27; Vâsif, *Târih*, I, 96, 110, 220, 274; II, 308; a.e. (İlgürel), s. 33, 70, 124-127, 166, 234, 243, 278; a.e., TSMK, Hazine, nr. 1406, vr. 1^b-27^b; Derviş Efendizâde Derviş Mustafa, *1782 Yılı Yangınları* (haz. Hüsamettin Aksu), İstanbul 1994; Zaimzâde Mehmed Sâdik, *Târihçe*, İÜ Ktp., TY, nr. 2532, vr. 6^a-7^a, 12^a; Ferâizizâde Mehmed Said, *Gülşen-i Maârif*, İstanbul 1252, II, 1683-1685; Âkif Mehmed, *Târih-i Cülûs-i Sultan Mustafa-yı Sâlis*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2108, vr. 19^b; *Venezuela'lı General Miranda'nın Türkiye'ye Dair Hâtıratı* (der. Fuad Carım), İstanbul 1965, s. 56; Tayyazâde Atâ Bey, *Târih*, İstanbul 1292-93, II, 168-169; III, 53; Cevdet, *Târih*, II, 24-25, 105, 155-156, 160, 165, 173-176, 236, 337-338; *Sicill-i Osmânî*, III, 456; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, s. 425, 427, 473, 477; IV/2, s. 418-421, 429; Fikret Sarıcaoğlu, *Hatt-ı Humâyunlarına Göre Bir Padişahın Portresi, Sultan I. Abdülhamid (1774-1789)* (doktora tezi, 1997), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 5, 14, 103-104, 107, 171, 173; M. İpşiri, "İbrahim Beyefendi, İvazpaşazâde", *DİA*, XXI, 290.

